

A népi–urbánus vita néhány kérdése

Az alábbi tanulmányban arra teszek kísérletet, hogy bemutassam Ignotus Pál szerepét a népiek és urbánusok vitájában. Véleményem szerint Ignotus Pál foglalta össze legharciasabban az urbánus tábor elveit, és kemény, vitriolos, olykor személyeskedéstől sem visszariadó kritikáját nyújtotta a népi mozgalomnak. Ignotus bírálata a népi írókkal szemben sűrítetten tartalmazta mindazokat a kritikákat, amelyekkel az urbánus értelmiségiek illették a népi mozgalom képviselőit. Ahogyan Gyurgyák János fogalmazott, „kis túlzással azt mondhatjuk, hogy amit ebben a vitában félre lehetett érteni, azt félre is értették, s félre-értik ma is”¹.

Kétségtelen, hogy a vita hangneme eldurvult, ami abból fakadt, hogy a vitázó felek gyakran olyan személyeskedésekre ragadtatták magukat, amelyeket utóbb maguk is bántak, és sokszor nem a valódi, hanem elképzelt vitapartnerrel csatáoztak (az urbánusok például makacsul a fajvédők elleni érveiket szórták a népi írókra, akik pedig gyakran úgy írtak az urbánusokról, mintha azok lenéznék a parasztságot). Mindenesetre utólag nézve szerencsés eset, amikor két gyémántkeménységű mozgalom csiszolódik egymáshoz. Egyik oldalon Ignotus Pál, Zsolt Béla, Hatvany Lajos, Fejtő Ferenc, a másik oldalon Németh László, Illyés Gyula, Veres Péter exponálták magukat legtöbb alkalommal a vitában. Vajon miként látta az urbánusok legharcosabb hangú tagja, Ignotus Pál a vita lényegét, és változott-e értékelése a népi mozgalomról?

Párhuzamos viták és univerzumok

A népi–urbánus vita alapján hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy az magyar sajátosság. Szerencsénkre (már ha ez szerencse) ez egyáltalán nem így van!

PAÁR ÁDÁM (1983) történész PhD, politológus (Méltányosság Politikaelemző Központ). Legutóbbi kötete: *A populisták (h)ősei* (2020).

1 Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és a nacionalizmus története*. Bp., 2007, Osiris Kiadó, 199.

A 19. század végétől minden ország megélt olyan vitákat, amelyek az értelmiséget táborokra szakították a modernizáció módjához való viszony, illetve a „nyugatos fejlődés” vagy „külön utas fejlődési irány” mentén. A magyar népi-urbánus vita nem is a legradikálisabb, legmegosztóbb ezek közül. Utalhatunk arra, hogy a régiós Franciaország és a nacionalista-patrióta, centralizációs alapon nyugvó Párizs vitája a magyar népi-urbánus vitával részben párhuzamosan szintén megosztó hatással volt az értelmiségre, sőt ennek kialakulása évtizedekkel megelőzte a magyar diskurzust, ahogyan azt a provanszál nyelvet megújító Frédéric Mistral irodalmi Nobel-díja körüli hivatalos francia körök fanyalgása jelezte.² Az Egyesült Államokban az 1921-ben alapított *Fugitive* (Menekülő) folyóirat köre az agrárius, európai hagyományú Dél ellenállását hirdette az „amerikai” Észak industrializmusával szemben, és – mutatis mutandis – a népi írók színre lépésével párhuzamosan, 1930-ban hirdették meg kiáltványukat, amelyben szót emeltek a déli életforma, s annak kvintesszenciájának tekintett agrárizmus védelméért, elutasítva koruk anyagiasnak és túliparosodottnak tartott amerikai társadalmát.³

Mondani sem kell, hogy Nagy-Britanniában és Spanyolországban a regionális nyelvek és identitások kultusza kezdődött el a 19. század végén, és a kelta meg katalán ébredés kezdte átrajzolni nemcsak a kultúra, hanem a politika kontúrjait. Írók sora érvelt a kelta „vidékiség” és az ipari Anglia szembeállítása mellett, s a kelta peremvidéket úgy láttatták, mint menedéket mindazon értékek számára, amelyeket a hódító, győztes, túliparosodott, túlvárosiasodott Anglia anyagelvű(bb) szelleme elűzött. Latin-Amerikában a regionális népi-urbánus vita úgy jelentkezett a 19. század végén, mint az indigenisták és a pozitivisták vitája: előbbieket, akik jórészt írók, költők (pl. Rubén Darío, Rocardo Jaimes Freyre, Franz Tamayo) voltak, az indiánba vetették az erkölcsi és politikai megújulás horgonyát, míg a pozitivisták a gazdasági fejlődést tekintették elsődlegesnek. A pozitivisták az indiánnal szemben, annak állítólagos népi hibái miatt, a kellően szigorú paternalista kormányzást pártolták. Érveiket áthatotta a szociáldarwinizmus, amely ekkor az észak-amerikai győztes kapitalizmus nyelvének tűnt.⁴

2 Ady Endre remek megállapítása Mistral Nobel-díjáról. Ld. T. Szabó Levente: *Frédéric Mistral és az Irodalmi Összehasonlító Lapok. Korunk* 2019/11, 8–9. A sokak által a gyermekkor történeti kutatójaként ismert Philippe Ariés 1943-ban állást foglalt a régiók és a centralizáció vitájában: első könyvével a regionalizmusban, azaz a régiók tradícióiban, nyelvében tovább élő „mély Franciaország”, vagyis az 1789 előtti Franciaország és a „hidegen” tervező jakobinus-bona-partista centralizáció politikai hagyománya közötti ellentétben egyértelműen előbbi mellett tette le a garast. Szapor Judit: *Egy vasárnapi történész: Philippe Ariés. In Philippe Ariés: Gyermek, család, halál. Bp., 1987, Gondolat Kiadó, 416–417.*

3 Egedy Gergely: *Konzervatív gondolkodás és politika az Egyesült Államokban. Bp., 2014, Századvég Kiadó, 272–273.*

4 Wittmann Tibor: *Latin-Amerika története. Bp., 1971, Gondolat Kiadó. 342.*

Még Fekete-Afrika, pontosabban az Európában tanult fekete-afrikai elit-csoportok világa sem maradt mentes egy jellegzetes vitától, amely sokban emlékeztet a népi-urbánus eszmeütközés lényegére. A *négritude* irányzat, amelynek a martinique-i születésű Aimé Césaire és a szenegáli Leopold Senghor költők voltak legismertebb tagjai, deklarálta, hogy az afrikaiakat csak az afrikai lelkiségnek megfelelően lehet kormányozni. Kritikával kezelték a gyarmatosító európaiak racionalista gondolkodását, rugalmatlan kormányzási elveit, általában a nyugati ember technika- és gépkultuszát. Ugyanakkor magasztalták az afrikai földműves spiritualitását, amit jellemez Senghor azon kijelentése, hogy „az afrikaiak életre keltő ritmust hoztak a gépek és eszközök halott világába”. Velük ellentétben az ún. diagnisták (Blaise Diagne szenegáli politikus nevéből) támogatták a kulturális asszimilációt.⁵ A *négritude* és a diagnizmus között is sorrendi kérdés volt: előbb a hagyományok védelme, s azon alapulva a társadalmi igazságosság, és aztán modernizáció vagy fordítva. A gyarmati igazságtalanságok és arrogancia megszüntetésében nem volt közöttük vita.

Bár különböző földrajzi, kulturális és politikai környezetben zajlottak, a viták résztvevőinek pozíciója jól beazonosítható: egyik oldalon azok álltak, akik teljes egészében a nyugati fejlődési minta másolása, követése mellett érveltek (nemzetállam, parlamentarizmus, iparosodás, urbanizáció), és ezt a „modernizáció” fölgyorsításával kívánták elérni, másik oldalon pedig azok, akik a modernizáció egy szerveesebb, sajátos, külön útját képviselték, amely szerintük jobban megfelel az elnyomott rétegek (amelyeket azonosítottak a „néppel”) érdekeinek és a történelmi előfeltételeknek. Abban nem feltétlenül volt vita közöttük, hogy a jövő fejlődési iránya a demokrácia minél nagyobb mértékű kiteljesedése felé vezet. Demokrata és diktatúrás elképzelések, megoldási javaslatok előfordultak mindegyik táborban.

Nem erőszakolhatjuk bele a vitázó feleket a „bal-jobb” táborokba, és a konzervativizmus, szocializmus, radikalizmus is túlzottan elmosható kategóriáknak tűnnek. A latin-amerikai indigenisták programja a korban és abban a kontextusban, amely a félperifériás fejlődésből fakadt, baloldaliak voltak, ám az indigenizmus a gyakorlatban a miszticizmustól, valamifajta tradicionális kollektívizmustól a liberalizmuson át a marxizmusig és az anarchizmusig bármely eszmével érintkezhetett. Pozitivistá vitapartnereik a régió és a kor kontextusában jobboldalinak számítának, miközben valójában liberálisok voltak. Ugyanakkor a francia regionalisták inkább a jobboldal tágabb értelemben fölfogott szubkultúrájához tartoztak, sőt sokan kifejezetten szélsőjobboldalinak számítottak. A *négritude* irányzat tagjai között akadt szocialista (mint Senghor) és kommunista is (mint Césaire). A népi írók esetében különösen nagy az eszmei kavalkád, hiszen mozgalmukban a polgári demokrácia (Kovács Imre, Szabó Zoltán, Bibó István), a jobboldali, nemzeti radikális reform (Féja Géza), a szélsőjobboldal (Erdélyi József, Sértő Kálmán), a szélsőbaloldal (Darvas József, Erdei

5 Búr Gábor: *A szubszaharai Afrika története, 1914–1991*. Bp., 2011, Kossuth Kiadó, 55–56.

Ferenc), a harmadik út vagy minőségszocializmus (Németh László), valamint a sok mindennel összeférhető paraszti kollektivizmus (Veres Péter) egyaránt képviselve volt. A közös a nép fölemelésének vágya, amely, a politikai ellentétén átívelően, valamiféle szolidaritást alakított ki a népi táboron belül. Ezzel kapcsolatban idézik gyakran éppen Ignotus Pál szavait, amely szerint Darvas József fogja Kovács Imre kezét, Kovács Imre Illyés Gyuláét, Illyés Németh Lászlóét, Németh Kodolányi Jánosét, Kodolányi Erdélyi Józsefét.⁶

A viták egyik oldalán mindenütt a modernizáció azon aktorait találhatjuk, amelyek olyan réteget képviselnek, amely nem képes dönteni sorsa fölött. A provanszál vidékiség, a déli agrártársadalom, az indián és fekete-afrikai földműves egyaránt vesztese volt a több évszázados történelemre visszanyúló, fölülről erőszakolt modernizációnak. Ebből a modernizációból – utólagosan érzékelt áldások mellett – sok negatív hatás következett, pusztán attól, hogy azt „fölülről” vezényelte le a hatalmi centrum és egy – a részben legalább – idegen elit: a munkaerő elszívása belső gyarmatosítás által, a nyelvi asszimiláció államnyelvű közhivatalok, iskola, posta, állami anyakönyvezés, hadsereg, vasút révén, a nyelvromlás, a középosztály és az értelmiség elszakadása a néptől és a földtől stb. Értelmiség hiányában az elmaradott periférián élők nem voltak képesek érdekeiket – akár gazdaságiakat, akár politikaiakat – hatékonyan érvényesíteni. Ezért jogosan jelent meg mindegyik régióban az elgondolás, hogy egy belülről kinevelt középosztályra van szükség. S ki lehetne ennek hatásosabb szószólója, mint a szellem embere! Méghozzá az, aki leginkább a *szavakkal* dolgozik: az író.

Leszűkítve most már a figyelmet a Horthy-kori Magyarországra: a népi írók pontosan azt vállalták, hogy a parasztságból és agrárproletariátusból, mint egy széles, de magára hagyott, gondozatlan rezervoárból, telítsék föl a közép- és felső rétegeket, amelyek a „népiek” szemében a társadalom elitjével együtt leszerepeltek a dualizmus idején, valamint 1918–19-ben.

A népi írók úgy vélték, hogy 1514 óta „két Magyarország” létezik: az egyik a hivatalos állam, az „urak” országa, a másik pedig az elnyomott, örökké becsapott népé.⁷ A „két ország” vagy a megosztott nemzet elképzelés sem csak magyar sajátosság: Angliában a 19. század közepén szociális értelemben beszéltek és írtak két Angliáról, Franciaországban és Ausztriában politikai értelemben két Franciaországról és két Ausztriáról. Ami a magyar esetet egyedivé teszi, az, hogy nagyon erős volt az értelmiség hitvallása arról, hogy az elnyomottak, a szenvedők, vagyis az „örök nép” oldaláról szemlélje a történelmet. Kovács Imre, a népi írók egyike egyenesen nemzetváltásról írt 1945 fordulata, különösen a föld-reform kapcsán.⁸

6 Gyurgyák: i. m. 396.

7 Gyurgyák: i. m. 409.

8 Takáts: i. m. 136.

Számos kezdeményezés (Bartha Miklós Társaság, Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma) után a népi mozgalom az 1930-as évek elején jelentkezett.⁹ Ugyanerre az időszakra tehető az éles csörte azzal az írókörrel, amelyet urbánusoknak neveznek. A népi-urbánus vitát nem is lehet *egyetlen* vitának nevezni. Inkább több, párhuzamos vitáról beszélhetünk: Hatvany Lajos és Ignótus Pál vitázott Németh Lászlóval, Zsolt Béla Illyés Gyulával, Fejtő Ferenc Veres Péterrel.

Fontos hangsúlyozni, hogy az „urbánus” és „népi” fogalmak egyaránt pontatlanok. Hiszen az „urbánusok” éppenséggel gyakran úgy érezték (sokszor bebeszélve maguknak), hogy a „népiek” ki akarják tessékelni őket, s egyáltalán a polgárságot a „nép” fogalmából, amellyel viszont nagyon is azonosultak, másrészt a „népiek” döntő többsége is „urbánus” volt abban az értelemben, hogy a városban, mindenekelőtt Budapesten éltek és alkottak (hozzátehetjük ehhez, hogy a népiek történelemfölfogásában a polgárság az arisztokráciához és dzsentrihez hasonlóan éles kritikát kapott).¹⁰ A „polgári demokrata” és „népi demokrata” dichotómia sem írja le jól az ellentét lényegét. Találhatunk olyan népit, aki nagyon is a polgári demokráciát tekintette példának (pl. Kovács Imre, Szabó Zoltán); másrészt az utókor által urbánusok közé sorolt s magát valóságban is oda pozícionáló József Attila a vita tetőpontján – az 1930-as évek elején-közepén – azonosult a marxizmussal, vagyis éppen egy olyan elmélettel, amely a polgári társadalmat meghaladó jövőkép fölvázolására és kiharcolására irányult.

Takáts József eszmetörténész szellemesen érvelt amellett, hogy Raymond Aron francia filozófus és politológus fogalmai alapján lehet megérteni a vitázók ellentétes érveit: eszerint „a népiek figyelmét a reális, az urbánusokét a formális szabadságjogok kötötték le”.¹¹ Papp István történész szerint a konfliktus abban állt a két értelmiségi csoport között, hogy bár mindkét irányzat szemben állt a Horthy-kor elitjével, ám „más úton és módon, és önmagukat vezető szerepbe helyezve képelték el a modernizációt”.¹² Ablonczy Balázs szerint sorrendi vita volt: először földosztás, tehetségmentés legyen, vagy pedig az ország demokratizálódása. „Abban, hogy a Horthy-rendszer autoriter, áporodott és megújulásra, illetve szociális reformra képtelen, aligha volt közöttük vita.”¹³

Alapvetően két, a Horthy-korszak (és visszamenőlegesen a dualizmus) kasztosodott társadalomszerkezetével egyformán szemben álló, de a parasztság

9 Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom*. Bp., 1989, Püski, 189.

10 Gyurgyák: i. m. 410–411.

11 Takáts József: *Modern magyar politikai eszmetörténet*. Bp., 2007, Osiris Kiadó, 121.

12 Papp István: *A magyar népi mozgalom története*. Bp., 2012, Jaffa Kiadó, 87.

13 Ablonczy Balázs: *A népiek ébresztése*. Szabó Zoltán nyomában 2. Történelemtanárok Egylete Konferencia. 2016, 10. 8. https://tte.hu/media/dokumentumok/tte_szab%c3%b3%20zolt%c3%a1n2016.pdf, letöltés dátuma: 2021. 05. 13.

lehetőségeit és a reformok sorrendjét eltérően értékelő vízió ütközött meg egymással. Nagy általánosságban az urbánusok a modernizáció hagyományos, nyugati fejlődés által nyújtott útját javasolták. Nem bíztak a saját külön utas magyar reformokban, hanem a nyugati progresszió áramlataitól várták és remélték a fönnálló uralmi viszonyok megváltoztatását. Ezzel szemben a népiek egyetértettek abban, hogy valóságos, szerves reform csak a parasztság fölemelésével jöhet.¹⁴

A *hogyan* kérdésében a két tábor tovább tagolódott. Ignotus Pál szociálisan érzékeny liberalizmusát, Zsolt Béla polgári radikalizmusát, Csécsy Imre „magyar Gironde”-vízióját és József Attila pszichoanalízissel vegyített marxizmusát vagy – a másik oldalon – a Kovács Imre által képviselt, paraszti szövetkezeti mozgalommal színezett polgári demokratikus elképzelést, Németh László Kert-Magyarország vízióját, vagy Erdei Ferenc agrármarxizmusát nehezen lehetett volna közös nevezőre hozni még akkor is, ha akadtak gyakorlati társadalompolitikát illető átfedések. Néhány minimális kérdésben mindannyian egyetértettek. Külpolitikailag a fősoroltak mind antinácik, antifasiszták voltak, és már jóval Hitler hatalomra kerülése előtt kritikával kezelték a német befolyást a magyar külpolitikában. Valamennyien szemben álltak a Horthy-kor elitjével, bár az elit egyes csoportjaitól reméltek olykor engedékenységet, reformszándékot vagy konkrét cselekvést, de ebben mind csalódtak. Végül összekötötte őket a politika alapvetően morális alapú fölfogása, amely éles ellentétben állt szervezeti sikertelenségükkel.

A polgár és város védelmezője

Ignotus Pál kezdettől fogva a „népiek” legvérmesebb kritikusai közé tartozott. A *Szép Szó* későbbi szerkesztője, az *Esti Kurír*, a *Nyugat* és a *Toll* publicistája ragaszkodott a liberalizmushoz, pontosabban annak szociális és demokrata irányultságú válfajához.¹⁵ Ignotus Pál az 1919-es eseményekkel és az 1920-as évek eleji jobboldali „parasztkultusszal” magyarázta ingerlékenységét a népi írók iránt: „énbennem az 1919–20-as ellenforradalom sérelme úgy gyűlt fel, mint az alpári vagy az affektált vidékiesség támadása a városi létben öntudatosodó értelmiség ellen”.¹⁶

Az 1956-os forradalmat követő emigrációjában Ignotus Pál, ekkor a Londonban székelő *Irodalmi Újság* főszerkesztőjeként számvetést készített a népi-urbánus vitáról. Az 1959-ben írott utólagos visszatekintésében Ignotus jóval méltá-

14 Gyurgyák: i. m. 198, Papp: i. m. 87–88.

15 Bozóki András: Egy „ingerlékeny” urbánus. In *Ignotus Pál: Jegyzetek a szabadságról*. Vál., szerk. és az előszót írta Bozóki András. Bp., 2010, Gondolat Kiadó, 12.

16 Ignotus Pál: Elvek, frontok, nemzedékek. In *A népi-urbánus vita dokumentumai, 1932–1947*. Vál., szerk. és az utószót írta Nagy Sz. Péter. Bp., 1990, Rakéta Könyvkiadó, 470.

nyosabb a népiek iránt, mint az 1930-as években írt publicisztikáiban. A földrajzi és kellő időbeli távolság alighanem jót tett az urbánus publicista értékelésének. Saját szocializációját sem kerüli meg: „Gimnazista koromban egyike voltam az érzelgős zsidófiúknak, akik hol a szegedi nyelvjárás kínos utánzásával, hol a nemzeti romantika vágyálmainak napközi szövögetésével igyekeztek lelkükben menedéket keresni a gyökértelennek mondott s ezért gyökértelennek érzett városi lét kérdései elől.”¹⁷ A romlatlan nép iránti gyermekkori érzelmes szenvedés alighanem szerepet játszott abban, hogy Ignotus Pál kritikus szemmel vizsgálta a dualizmus kori Magyarország viszonyait. Az éles kritika átcsapott a rendszer nyílt ellenzésébe: „Jakobinus hagyományokban éltem, erősen baloldalinak s nyolcadikos koromban egy darabig kommunistabarátnak tudtam magam.”¹⁸

A radikális hullámon keresztül a 18 éves ifjú eljutott a Kommunkista Ifjúmunkások Magyarországi Szövetségéig, mint oly sokan azok közül, akiket az 1914–18-as világégés kiábrándított. Am a Tanácsköztársaság bukása után Ignotus Pál lassan biztos révbe ért: megtalálta a liberalizmus szociálisan érzékeny, demokrata irányultságú változatát, és ehhez az eszmei sarkcsillaghoz haláláig hűséges maradt.

Mint írta, 1919–20-ban hirtelen mindenki elkezdett szónokolni a parasztság fölemeléséről, a kiscgazdarétegekről, és sok politikus, közíró a misztikus „faj” képviselőjét látta a parasztban.¹⁹ Az 1920-as évek elejének felszínes, talmi parasztkultusza fölingerelte Ignotust, aki a későbbiek során azzal gyanúsította a népi írókat, hogy csak fölülnek egy konjunktúrára. Nem vette észre, vagy nem értette meg, hogy a népi írók őszintén kívánják a parasztság fölemelését, ez számukra nem politikai konjunktúra kérdése. Ignotus Pál összemosta a népi írókat a gömbösi törekvésekkel, amelyet persze a Zilahy Lajos által az Új Szellemi Front hangzatos jelszavával (hiábavalóan) szervezett közvetítési kísérlet Gömbös és a népiek között némileg alkalmassá tett az összemosásra, bár a népiek elutasították azt, hogy Gömbös az uszályába fogja őket.²⁰

A parasztságot fennhangon dicsérő szólamok éles ellentétben állottak egy szociológiai ténnyel: az ország lakosságának nagyobb részét kitevő földműves népesség iránti „úri” lenézéssel s azzal, hogy a rendszer érdemben nem akar változtatni a szegényparasztok és agrárproletárok helyzetén. A parasztságot illetően szócséplés és frázispufoztatás folyt a hivatalos politika részéről, amelyet egyébként az Ignotus Pál által maró gúnnyal ábrázolt Szabó Dezső zseniálisan kipellengérezett a *Feltámadás Makucskán* című kisregényben. Ezek a közéleti tapasztalatok azt a meggyőződést alakították ki Ignotus Pálban, hogy „reakciós cselvetésnek” tudja be az „ártatlan vidék dicséretét” és a „népi jellegzetességek

17 Ignotus Pál: Népiség: In *Jegyzetek a szabadságról*, 286.

18 Uo. 286.

19 Uo. 285.

20 Papp: i. m. 89.

tüntető kultuszát”, „nem utolsósorban a vidék fejlődésének megakasztására és a nép elnyomására”.²¹

Ignotus Pál utólag adatozza az urbánus tábor megszületését. Mint írja, „két körben találtam a magaméhoz hasonló ingerültséget a falusiasság és a magyarosság erőltetésével szemben”. Polgári radikális újságírókból alakították az egyik társaságot, és „főhadiszállásuk” az Abbázia és a Japán kávéházban volt. E társaság vezetőjének Zsolt Bélát, a *Toll* című hetilap főszerkesztőjét látta. A másik csoport konzervatívabb ízlésű írókból, kritikusokból állt. Utóbbi társaság a Keszei vendéglőben vagy a Centrál kávéházban gyülekezett. Olyanok tartoztak e körbe, mint Kerecsényi Dezső, Szerb Antal, Hevesi András, Halász Gábor, Cs. Szabó László és Gál István. Ignotus Pál emlékezete szerint Halász Gábor használta először a táborukra az „urbánus” jelzőt.²² Később az urbánusok e kétféle áramlata kiegészült az előbb illegális kommunista, majd szociáldemokrata Fejtő Ferencsel, valamint a Bartha Miklós Társaságot, azaz a népiek egy fontos keltetőjét megjárta József Attilával, aki a Fábrián Dániellel közösen írott *Ki a faluba* című röpirattal „egyik szálláscsinálója volt annak a falukutatásnak, amelynek eredményeit később nagyobbára meglehetősen kétkedéssel fogadta”.²³

De honnan is datálható a vita? Ignotus Pál a Bartha Miklós Társaság működésére, valamint Bajcsy-Zsilinszky *Előőrs* című lapjának tevékenységére vezette vissza az urbánusok gyanakvását. Ignotus leghevesebben Féja Gézára, az *Előőrs* irodalmi szerkesztőjére zúdította a kritikáját, és csak úgy tekintette, mint „a művi úton tenyésztett parlagiasság kútfejét”, „Szabó Dezső meghosszabbított árnyékát”.²⁴ Zilahy Lajos *Új Szellemi Frontot!* című cikke, valamint Németh Lászlónak az *Ember és szerep* című önéletrajzából kiválasztott, Ignotust és Hatvany Lajost erősen dehonesztáló részlete, amely megjelent a jugoszláviai *Kalangya* folyóiratban, tovább mélyítették az árkot a két tábor között.²⁵ Ignotus Pál érthetően zokon vette azt, hogy Németh könnyű kézzel „leimpreszáriózta” az apját, Ignotust, és különösen érzékenyen érintette apja zsidóságának fölemlegetése, általában Németh kétkedése a zsidóság sikeres asszimilációjáról és a zsidó polgárság irodalompartoló szerepéről.²⁶ Ez volt a vita személyes szintje, ám hamar kiderült, hogy a vita kiváltó okai mélyebbek. A magyar parasztság jövőjéről a felek alapvetően mást gondoltak. Ignotus Pál a polgárság és a városi kultúra kiteljesedésétől várta a parasztság emancipációját, míg a népiek éppenséggel

21 Ignotus Pál: *Elvek, frontok, nemzedékek*. In *A népi-urbánus vita dokumentumai, 1932–1947*. 470.

22 Uo. 472.

23 Uo. 473.

24 Uo. 472.

25 Papp: i. m. 86. Zilahy Lajos: *Új szellemi frontot!* In *A népi-urbánus vita dokumentumai, 1932–1947*. 193., Németh László: *Egy különítményes vallomása*. In *A népi-urbánus vita dokumentumai, 1932–1947*. 121.

26 Németh László: *Ember és szerep*. In *A népi-urbánus vita dokumentumai, 1932–1947*. 27.

a középosztály paraszti elemekkel föltöltődésétől remélték az ország sorsának javulását.

Ignotus Pál és Németh László álláspontja azért sem volt kibékíthető, összeegyeztethető, mert az általuk használt szavak jelentésében, pontosabban annak tartalmában sem egyeztek meg. Már a „népi” és „népies” szavak kódolása gondot jelentett és félreértést okozott. Jellemző módon miközben a „népiek” mindig hangoztatták elhatárolásukat a „népiességtől”, pontosabban annak 19. század végétől népszínművekben elsekélyesedő változatától, Ignotus Pál a „népies” jelzőt használta pozitív és a „népit” elítélő, negatív értelemben.

Ignotus a népiességet tekintette progresszív, haladó, sőt forradalmi irányzatnak, legalábbis saját történelmi kontextusában, a reformkorban. Véleménye szerint „a népiesség, ha romantikusan naiv formában is, annak a városi polgárságnak és polgárosodó köznemességnek gondolatvilágát tükrözte, amely a rendi és hűbéri korlátok alól való felszabadultságban egybeforrottnak szerette magát tudni a paraszttal.” Tehát Csokonai, Fazekas Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Vajda János népiessége haladó, demokrata tartalommal rendelkezett, mert közös alapot nyújtott a nemesnek és a parasztnak egy új, közös kultúrához és nemzetfölfogáshoz. Ezzel a népiességgel szemben Ignotus nem kegyelmezett a „népi” jelzőnek. Azt teljes egészében azonosnak tekintette a – német szóval – völkisch szellemmel, amely szerinte „a retrográdságba menekült nacionalista és fajvédő nyárspolgár és gyülevész-dzsentrí eszményképe, azoké, kik titokzatos »népi« sugallatok szerint basáskodó »vezéri« klikkek önkényének akarják a nép sorsát kiszolgáltatni”.²⁷

Az idők során a népiek és urbánusok közötti vitában született újságcikkek egyre gyarapodtak. Ignotus Pál számos iratban bírálta a népieket (Az út, A harmadik oldal, Frígiai sapkából tányérsapka, Az Új Szellemi Front körül). Nem fukarkodott az erős mondatokkal („a Zilahy Lajos vezénylete alatt működő irodalmi rohamcsapat felvonul egy napilap hasábjain, hogy a tényleges sajtócenzúra és a nyílt szavazás rendszerének a »szociális« és »népi« politika erkölcsi fedezetét szolgáltatassa”, „ilyen hamar válnak irodalmi forradalmárok politikai forradalmárokká? Ilyen sebesen cseréik fel a frígiai sapkát a tányérsapkával?”).²⁸

Érdeemes tisztázni egy félreértést: Ignotus Pál nem nézte le a parasztok emancipációját. Sőt, általánosságban az urbánusok soha nem tagadták, hogy a parasztság emancipációja sorsdöntő a magyar jövő szempontjából. Félreértették a népiek gondolatát, amennyiben valamiféle „parasztkultuszt” vetettek a szemükre. Holott a népi írók és falukutatók szociográfiái éppenséggel nem a paraszti életforma mitizálásáról szóltak, hanem szembesítették a középosztályt és az értelmiséget a paraszti népesség kiszolgáltatottságával. Az urbánusok azt hangsúlyozták,

27 Ignotus Pál: Népiség és új humanizmus. In *Jegyzetek a szabadságról*. 269.

28 Ignotus Pál: Frígiai sapkából tányérsapka. In *A népi-urbánus vita dokumentumai, 1932-1947*. 214, 217.

hogy a városi életforma, a polgári kultúra mindazt megadhatja a parasztság számára, amely a jobb életnívó feltétele. Vagyis ugyanolyan parasztvédő mentalitásuk volt, mint a népieknek, de alapvetően máshonnan várták a parasztság szociális és kulturális emancipációját. Nem „minőségszocializmustól”, nem parasztdemokráciától, hanem a létező szociáldemokráciától, létező polgári demokráciától.

Ignotus Pál példáján találhatunk bőven olyan gondolatokat, amelyek arra utalnak, hogy a parasztság sorsát fontosnak tekintette. Svájc és Skandinávia fejlődésével kapcsolatban kiemelte, hogy „a svájci és skandináv demokráciák is aránylag szegényparasztok testére szabódtak”.²⁹ Ám ezek is polgári demokráciák, még ha nagyszámú a paraszti lakosságuk. Féja Géza állítólagos „parasztdemokrácia” fölfogásával vitatkozva kifejtette, hogy „minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy a paraszt-felszabadító igyekezet sikerrel járjon”. Sőt, azt írja, hogy „a demokrácia csak addig és ott lehet polgári, ameddig és ahol a polgárság demokrata. Csak örülhetünk, ha ezentúl a parasztság lesz az.”³⁰

Ignotus Pál képes volt arra, hogy árnyalja a véleményét. A Márciusi Front 1937. március 15-ei meghirdetését örömmel üdvözölte. Mint írta, „ha a márciusi front [sic!] követeléséből csak annyi válik valóra, hogy az ötszáz holdon felüli birtokokat nem jutalmazza meg a közösség terhére adósságaikért és életképességükért, ha csak annyit sikerül ez új ifjúságnak elérnie, hogy progresszív adóval és a mesterségesen antiszociális intézkedések eltörlésével elősegítsék az egészségesebb birtokmegosztás folyamatát, máris kiérdemelte a jelen háláját és a történelem megismerését”.³¹

Az emigrációban 1959-ben írott *Népiség* című tanulmányában úgy értékelte utólag a Márciusi Front zászlóbontását, hogy elérkezett volna a népi-urbánus összefogás pillanata egy baloldali reformmozgalomban. Csakhogy ekkor már az egymásnak okozott sebek nem tették lehetővé az összeborulást. „Mi állta az útját?”, tette föl a kérdést Ignotus. Meg is válaszolta: „Először is, sajnos, a gyűlölet merevsége. Másodszor az, hogy többeknek nem is állt érdekében azon pillanatban e gyűlöletet nyilvánosan enyhíteniük.”³² A fönnálló hatalom pedig alkalmazta a *divide et impera* ősi technikáját. A Cobden Szövetség konferenciát rendezett, ahol Ignotus és Veres Péter vitatkozott volna. A rendőrség megtiltotta a rendezvényt. Amikor Halasi Ödön, a Cobden Szövetség vezetője tiltakozott a döntés ellen, Hetényi Imre rendőrfőkapitány-helyettes joviálisan, baráti hangon oktatta ki Halasit: „Csak nem fogjátok odaereszteni a dobogótokra azt

29 Ignotus Pál: Polgárnak lenni. In *Jegyzetek a szabadságról*. 158.

30 Uo. 156.

31 Ignotus Pál: Tizenkét pont. In *Jegyzetek a szabadságról*. 99–100.

32 Ignotus Pál: Népiség. In *Jegyzetek a szabadságról*. 299.

a lóköző Veres Pétert.”³³ Ignotus utólag hibának minősíti, hogy engedtek Hetényi követelésének, ezzel ugyanis – akaratlanul, de – elfogadták a hatalom megosztási kísérletét.

Mi lehet a parasztság jövője?

1956 után Ignotus Pál részben revideálta a véleményét a népiekről, akiknek az 56-os Petőfi Pártban játszott szerepét elismerte, és szerinte „a kiábrándult kommunisták mellett a »narodnyik« írók tettek legtöbbet a közönség felrázására”.³⁴ Hozzátehetjük: Ignotus mondatában ott érződik a csodálkozás azon, hogy éppen két olyan politikai irányzathoz jöttek a forradalom leglelkesebb tagjai, amelyeket ő soha nem kedvelt. Még a népi írók Kádár-rendszerrel való egyezkedéséről is megengedőbb hangon írt, mint amit a 30-as évek vitájának fényében várni lehetne.

S hogy mi lesz a népiség további sorsa? Ignotus Pálnak továbbra is meggyőződése volt, hogy a „tisztá” polgári demokrácia szolgálja a nép, beleértve a parasztság érdekét, nem pedig valamilyen parasztdemokrácia. Ignotus a rá jellemző gyakorlatiassággal észrevette, hogy a paraszt- vagy agrárpártoknak fontos szerepük van a nyugati társadalmakban, úgy is, hogy azok iparosodott társadalmak. Jól látta, hogy Magyarország mindinkább iparosodott ország, és „sem félév múlva, sem húsz év múlva nem lesz Magyarország pusztább vagy falusabb terület, mint amelynek ma tudjuk”.³⁵ Ám észrevette a nyugati országok példáján, hogy a paraszt- vagy agrárpártok nem tűntek el a földműves népesség csökkenésével Nyugat-Európában sem.

Bár nem nevesíti Skandináviát, de érdemes megemlíteni, már csak azért is, mert a népi írók tisztelték a népfőiskola, a szövetkezet és a paraszti önszerveződés miatt a dán, svéd, finn modellt: az északi országok parasztpártjai többször kerültek olyan szerepbe, hogy befolyásolták a politikát. Svédországban arra is volt példa, hogy szociáldemokraták, konzervatívok, parasztpártiak és kommunisták egy kormányban voltak. 1944–48 között állt fönn ez a páratlanul színes koalíció. Különösen izgalmas, hogy a kommunista párt nemcsak képes volt együttműködni a jobboldallal, de még azt is elfogadta, hogy az ország geopolitikai érdekből erősen szovjetellenes külpolitikai irányt képviselt. 1951–1958 között Tage Erlander kormánya két cikluson állt a Parasztszövetséggel, illetve annak utódjával, a Centrum Párttal kormányzott együtt.³⁶ Nem mellékes megjegyezni, hogy ez a két ciklus volt az egyetlen időszak, amikor a szociáldemokrata párt

33 Uo. 299.

34 Uo. 302.

35 Uo. 303.

36 Flamm László: Svédország. In Kardos József – Simándi Irén (szerk.): *Európai politikai rendszerek*. Bp., 2004, Osiris Kiadó, 805–806.

nem kisebbségben kormányzott. Ez a példa is mutatja a parasztpárti-szociáldemokrata együttműködés tartós jellegét és szilárdságát. A parasztság nagy aránya ellenére Magyarországon a paraszt- vagy agrárpártok, amelyet a magyar politikai rendszerben kisgazdapártoknak neveztek, soha nem voltak képesek kormányra kerülni úgy, hogy megőrizzék önálló arcukat.

A baloldali és liberális demokrata pártok és a parasztpártok nem találtak egymásra a magyar politikai rendszerben a rengeteg szocializációs, lakóhelyi és egyéb konfliktus következtében. Magyarországon nem történhetett volna meg – több ok miatt sem –, ami Finnországban, nevezetesen, hogy 1937-ben a Szociáldemokrata Párt az Agrár Ligával és a liberális Nemzeti Progresszív Párttal közösen alakított kormányt.³⁷ Ez olyan volt, mintha a Magyarországi Szociáldemokrata Párt a Független Kisgazdapárttal és például a Rassay Károly-féle Polgári Szabadságpárttal lépett volna koalícióra! A szociáldemokraták, agrárpártiak és progresszívek úgynevezett „vörös föld” kormánya igyekezett javítani a mezőgazdasági népesség és az ipari munkásság helyzetén. Talán ennek fényében sem csodálható, hogy a magyar népi mozgalom tagjai példaként tekintettek Suomira (azaz Finnországra).

1919 után a parasztság bizalmatlanul, ha nem ellenségesen tekintett a szocialista pártokra. A Bethlen-Peyer-paktum, valamint a parasztság és a munkásság közötti lakóhelyi és szocializációs távolság lehetetlenné tett mindenfajta együttműködést. Azok a rétegek, amelyek közös metszetet jelenthettek (az ingázó segédmunkásság, az agrárproletariátus), iskolázatlanságuk miatt nem rendelkeztek a politikai tudatosság magas fokával, a politikai tudatosságot az egyszerű úrellenesség, a pártlojalitást az egyes személyhez – sikeres képviselőhöz – és az egyházhoz való lojalitás pótolta. A Horthy-korszakban a „liberális” szó gyakran szitokszót jelentett, ellentétben Skandinávia politikai kultúrájával. Ezért aztán a liberális pártokra mindig a gyanú árnyéka vetült jobboldalról. A liberális párt egyébként sem volt képes elérni a paraszti népességet, a maga polgári és urbánus karakterével, valamint a választójog szűkösségével. Mindez együttesen vezetett oda, hogy sem a birtokos paraszti (kisgazda) pártok, sem a szegényparasztságot képviselő, népi írókhoz kötődő Nemzeti Parasztpárt, sem a liberális pártok nem voltak képesek ellátni a mérleg nyelve szerepét a jobb- és baloldali tömbök között.

Ignotus Pál ugyan nem ír a nyugat- és észak-európai fejlődésről, csak nagyon vázlatosan rögzíti, hogy a parasztpártok jelen vannak a nyugat-európai politikai életben. Ha pedig, folytatja gondolamenetét, az általa példaértékűnek tartott, nyugatos fejlődésű, iparosodott országokban sem tűntek el a paraszt- vagy agrárpártok, sőt, mint láthattuk, Észak-Európában eljátszhatták a mérleg nyelve szerepét, akkor a parasztpártnak a történelmi léptékben igen gyorsan és szerzetlen módon iparosodott magyar társadalom közéletében is lehet helye és

37 Bereczki András: Finnország. In: Kardos József – Simándi Irén (szerk.): *Európai politikai rendszerek*. Bp., 2004, Osiris Kiadó, 214.

szerepe, csakhogy „nem azzal az igénnyel, hogy a nemzet többségének vágyakozását szólaltassa meg”.³⁸

Végül az emigráns publicista Kossuth és Jászi Oszkár gondolatait fogalmazza újra, amikor arról álmodozik, hogy „nem tudok elképzelni egészséges Magyarországot másképp, mint szélesebb, föderatív keretben”. Kérdés persze, hogy a magyar, román, jugoszláv stb. parasztpártok milyen kapcsolatot alakítanak ki egymással. Ignotus nem tartja elképzelhetetlennek, hogy „egy föderáció tagországainak parasztpártjai is föderálnak – de akkor már nyilván elvesz belőlük mindaz a hangulati nacionalizmus, amely a magyar népiséget a baloldali reformmozgalmaktól megkülönböztette”.³⁹ Mint érzékelhető, Ignotus Pál még ekkor sem tudta teljesen kivonni magát a korábbi véleménye alól: a népieket még mindig azzal vádolta, hogy hajlanak a nemzeti szűkkeblőségre. De ezen változtathat, ha összefognak más országok parasztpártjaival egy föderális és parlamentáris államszerkezetben. Érdekes meglátása, hogy a parasztpártok föderális alapon szerveződhetnek. Az Európai Unió pártcsaládjai is hasonló elven működnek: a pártok eszmeisége, identitása alapján alakítanak frakciókat az Európai Parlamentben. Nyilvánvaló, hogy amennyiben Kossuth Dunai Szövetsége vagy a Jászi által megálmodott Dunai Egyesült Államok megalakult volna, az államszövetségek közös parlamentjeiben és képviselőtestületeiben a különböző pártok eszmei (liberális, konzervatív, parasztpárti stb.) alapon közösen léptek volna föl, hasonlóan az Európai Parlamenten belüli pártokhoz.

Konklúzió

Ignotus Pál három szinten is szemben állt a népiekkel: egyrészt mélyen bántotta Németh Lászlónak az apját és általában a zsidó polgárságot, középosztályt sújtó bírálata, őszintétlennek vélte a népiek aggodalmát a parasztság iránt, és elvetett mindenfajta alternatív elképzelést a polgári demokráciával szemben, legyen szó akár parasztdemokráciáról, akár „harmadik útról”. Egyoldalúan, igaztalanul csak az egyébként népiek többsége által elutasított Új Szellemi Frontot látta meg. Ugyanakkor bizakodva fogadta a Márciusi Frontot, és az emigrációban írott visszatekintése a népi-urbanus vitára azt jelzik, hogy kész volt legalább részlegesen az önkritikára, amennyiben elismerte, hogy az 1919–20-as évek nyomasztó politikai közérzete szerepet játszott abban, hogy egyoldalúan csak a városi kultúra kritikáját látta meg a népiek tevékenységében.

A parasztpártok szerepéről ma is megfontolandó gondolatokat fogalmazott meg. A 21. században is láthatunk erős paraszti mozgalmakat a világban – Indiától Latin-Amerikáig –, amelyek nemcsak szociálisak, demokraták, hanem – új elemként – sokszor zöldek és globalizáció-kritikusak is, és a harmadik

38 Uo. 303.

39 Uo. 303.

világbeli országokban a nyugatos és a különleges, hazai utat követő értelmiségi csoportok ma is gyakran szembenállnak egymással. Európában a parasztpártok megtanultak együttműködni mind a jobb-, mind a baloldallal, és érdekeiket békésen képesek érvényesíteni. Igen, Nyugat- és Észak-Európa-képe a parasztságot és parasztpártot integrálni képes demokráciáról ma is példa lehet azon országok számára, ahol a parasztságnak és az értelmiségnek az önszerveződés jogáért, a szövetkezeti mozgalomért, a társadalmi igazságosságért kell küzdenie, vagyis ugyanazon jogokért, amelyekért a népiek küzdöttek az 1930-as években.

Tánczos Krisztina: Virágének (96x120 cm)

